

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ**

На правах рукопису

**Вплив шкільного туризму на формування географічної
компетентності учнів (на прикладі Лубенського району Полтавської
області)**

Галузь знань 01 – **Освіта/Педагогіка**

Спеціальність 014 – **Середня освіта**

Освітня програма **Географія**

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки 4 курсу

освітнього рівня бакалавр

Мисак Анастасії Ярославівни

Науковий керівник:

Гайдай Сергій Вікторович

Кандидат географічних наук, доцент

КИЇВ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАБУТТЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО ТУРИЗМУ	
1.1 Географічна компетентність: сутність, компоненти, критерії оцінки	5
1.2 Поняття шкільного туризму та його значення в освітньому процесі та набутті географічних компетенцій.....	9
1.3 Історія розвитку шкільного туризму в Україні та світі.....	13
РОЗДІЛ 2. СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ЛУБЕНСЬКОМУ РАЙОНІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
2.1 Характеристика Лубенського району Полтавської області.....	16
2.2 Аналіз ресурсів для шкільного туризму в регіоні.....	19
2.3 Сучасний стан організації шкільних туристичних заходів.....	22
2.4 Проблеми та перешкоди у розвитку шкільного туризму.....	25
РОЗДІЛ 3. ШКІЛЬНА ГЕОГРАФІЧНА ЕКСКУРСІЯ ЯК ЗАСІБ НАБУТТЯ ОКРЕМИХ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	
3.1.Розробка шкільної географічної екскурсії в Лубенському районі Полтавської області.....	30
3.2.Дослідження впливу шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів.....	36
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТКИ.....	47

ВСТУП

В умовах сучасної освіти особливої уваги заслуговує питання формування географічної компетентності учнів, оскільки географія як наука відіграє ключову роль у розумінні природних процесів, суспільних явищ та взаємодії людини з навколишнім середовищем. У зв'язку з цим, важливим аспектом навчально-виховної роботи стає використання різних форм активного навчання, серед яких шкільний туризм займає чільне місце.

В процесі дослідження будуть використані такі методи як анкетування учнів та вчителів, спостереження за туристичними заходами, аналіз навчально-виховної документації. Це дозволить отримати об'єктивну картину щодо ролі шкільного туризму у формуванні географічної компетентності учнів та виявити найефективніші підходи до організації такої діяльності.

Вибір Лубенського району Полтавської області як об'єкта дослідження зумовлений його географічними, історичними та культурними особливостями, які створюють сприятливі умови для розвитку шкільного туризму. Результати цього дослідження можуть бути корисними для освітян та методистів, які займаються впровадженням інноваційних методів навчання і виховання, спрямованих на підвищення якості географічної освіти.

Актуальність теми

У сучасному світі, де глобалізація та інформаційні технології набувають все більшого значення, важливо надати учням можливість пізнавати світ не лише з книжок, а й через особистий досвід, спостереження та безпосередній контакт із природою та культурою різних регіонів.

Мета дослідження

Покращення якості географічної освіти та підвищення рівня географічної компетентності учнів, що відповідає сучасним вимогам освітнього процесу та сприяє формуванню активної громадянської позиції молодого покоління.

Завдання дослідження

- Проаналізувати теоретичні аспекти шкільного туризму та географічної компетентності.
- Дослідити організацію шкільного туризму в Лубенському районі.
- Розробити шкільну географічну екскурсію Лубенським районом.
- Дослідити вплив шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів.

Об'єкт дослідження: шкільний туризм як форма навчально-виховної діяльності у Лубенському районі Полтавської області.

Предмет дослідження: вплив шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів, зокрема на розвиток їхніх знань про географію, навичок орієнтування на місцевості, вміння застосовувати теоретичні знання на практиці та усвідомлення географічних закономірностей і явищ.

Структурно робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел, додатків.

Таким чином, ця робота сприятиме не лише розумінню значення шкільного туризму у навчально-виховному процесі, але й практичному застосуванню отриманих знань для вдосконалення освітньої діяльності у школах Лубенського району та за його межами.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАБУТТЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Географічна компетентність: сутність, компоненти, критерії оцінки

Основними категоріями компетентнісного підходу до навчання є поняття «компетенція» і «компетентність». Ці терміни давно використовуються в дидактиці окремих предметів, а на початку ХХІ століття стали важливими для загальної дидактики, зокрема в навчанні географії. Посилена увага до цих понять пов'язана з прагненням дотримуватися рекомендацій Ради Європи щодо реформування освіти в Україні. Терміни «компетенція» і «компетентність» походять від латинського слова «competo», що означає досягати або відповідати. Вони широко розповсюдились і часто розглядаються як поєднання знань, умінь, навичок і досвіду, необхідних для практичної діяльності людини.

Відповідно до державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, терміни "компетенція" та "компетентність" мають конкретні визначення. Компетенція трактується як рівень знань, умінь, навичок та ставлень у певній сфері діяльності. Компетентність визначається як інтегрована здатність учня, яка поєднує знання, уміння, досвід, цінності та ставлення, що дозволяють ефективно застосовувати ці знання на практиці [5].

Стандарт також розрізняє різні види компетентностей та відповідних компетенцій: ключові, міжпредметні та предметні (галузеві). Ключові компетентності охоплюють основні уміння та навички, необхідні для успішної життєдіяльності в сучасному світі, такі як критичне мислення, комунікація та цифрова грамотність [10]. Міжпредметні компетентності включають здатність інтегрувати знання з різних предметів для вирішення комплексних задач. Предметні (галузеві) компетентності стосуються глибоких знань та умінь у конкретних навчальних дисциплінах.

Шляхом аналізу освітніх документів було виявлено, що географічні компетенції – це стандарти досягнень, що свідчать про здатність ефективно вирішувати завдання на основі отриманої географічної освіти. У відмінні від поняття "компетенція", "компетентність" розглядається як рівень оволодіння конкретною компетенцією, що базується на можливостях учня та його власному ставленні до цієї компетенції. В широкому розумінні компетентність визначається як загальна здатність людини застосовувати отримані знання для вирішення різноманітних завдань у різних сферах діяльності, спілкування та соціальних відносинах.

Важливо для вчителя географії мати на увазі, що визначені в державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти основні характеристики компетентності включають:

- успішне використання здібностей для навчання згідно з вимогами;
- володіння необхідними знаннями, вміннями та досвідом для самостійного вивчення;
- співпраця з іншими учнями у навчанні;
- інтегроване поєднання знань, вмінь та установок для ефективної навчальної діяльності;
- здатність діяти в різних ситуаціях з високим рівнем саморегуляції та гнучкості.

Шляхом аналізу наукових досліджень та власних досліджень в галузі географії було встановлено, що географічні компетентності учнів включають різноманітність стандартів досягнень, які показують здатність ефективно розв'язувати географічні завдання.

Окрім цього, важливо виділити різновиди географічних компетентностей учнів: ключові, міжпредметні та предметні. Формування ключових компетентностей ґрунтується на концептуальних принципах шкільної географічної освіти та різних видів діяльності учнів, які необхідні для формування їхнього географічно орієнтованого світогляду та соціального досвіду.

Натомість, міжпредметні компетентності географічного спрямування вимагають здатності учня застосовувати знання, уміння, навички та способи діяльності у міжпредметному контексті. Також варто зазначити, що у рекомендаціях щодо створення освітньо-професійних програм для вищих навчальних закладів така компетентність називається інтегральною. Вона визначається як «здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов».

Враховуючи підходи в освітній практиці, ми розглядаємо географічну міжпредметно-інтегральну компетентність як уміння учня використовувати географічні знання, навички, та способи діяльності для розв'язання проблем, які стосуються різних предметів та освітніх галузей. Це включає різні аспекти, такі як природничо-математична, країнознавча, краєзнавча, туристична, картографічна, демографічна, економічна компетентності і багато інших. У школах ця компетентність формується через інтеграцію елементів знань, умінь, та навичок різних предметів.

Формування географічних компетентностей в учнів включає не лише засвоєння окремих фактів, але й їх інтегроване використання та практичне застосування. Головна мета полягає у розвитку здатності учнів використовувати географічні знання для вирішення реальних завдань та проблем. Предметні географічні компетентності формуються в ході вивчення географії.

Оцінювання рівня сформованості компетентностей здійснюється за наступними критеріями:

1. Ефективне використання особистих здібностей для успішного виконання навчальних завдань.
2. Рівень володіння географічними знаннями, уміннями й навичками для самостійного навчання.
3. Співпраця з іншими учнями у процесі навчання.

4. Інтеграція географічних знань, вмінь, здібностей та цінностей для успішної навчально-пізнавальної діяльності.
5. Застосування творчого досвіду в географічних завданнях.
6. Глибина та різноманітність географічного мислення учнів.

Сучасну географію можна розглядати як область знань, яка охоплює як природничі, так і суспільні аспекти, а географічне бачення світу є частиною природничого та суспільно-наукового уявлення про світ. Таким чином, географічне сприйняття світу є одним з елементів загального географічного освітнього комплексу, який спільно розвиває у школярів здатність до комплексного розуміння природних та суспільних процесів у навколишньому середовищі. Цей комплекс базується, передусім, на знаннях про природу Землі, її населення, світову економіку, а також їх взаємодію, сприяє формуванню просторового та комплексного мислення. Розвиток цієї компетентності учнів залежить від взаємодії їхнього індивідуального сприйняття навколишнього середовища з сучасним науково-географічним уявленням про світ, яке вони засвоюють на уроках. Таким чином, у процесі вивчення географії відбувається поступовий перехід від повсякденного уявлення про світ до географічного, а вчителю слід спрямовувати свої зусилля на організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів з метою забезпечення цього переходу.

З урахуванням емоційно-ціннісного аспекту у сприйнятті довкілля та людської діяльності, можна зазначити, що емоції, почуття, переконання та погляди учнів повинні базуватися на їхньому естетичному сприйнятті довкілля та свідомому ставленні до екологічних питань. Цей аспект навчання безпосередньо пов'язаний з розвитком загальнокультурних компетентностей учнів. Для досягнення цієї мети необхідно використовувати навчальний матеріал, який відображає різноманітні аспекти етнічної різноманітності, екологічних проблем та інших актуальних питань. Крім того, емоційно-ціннісний аспект навчання географії пов'язаний з розвитком умінь учнів оцінювати географічні об'єкти та явища з точки зору їхнього інтересу та значущості. Здатність до

критичного мислення та оцінювання інформації відіграє ключову роль у формуванні переконань та цінностей учнів.

Творчий досвід учнів у географії повинен бути послідовно накопичуваним та перевіреном у практичній діяльності, сприяючи їхній здатності знаходити творчі рішення географічних завдань. Ця творча діяльність не обмежується жорстко визначеними етапами чи методикою, оскільки базується на індивідуальних особистісних якостях кожного учня та їхньому унікальному мисленні. Тому досвід творчої роботи не обмежується конкретними знаннями чи навичками, але є результатом їхнього особистісного зростання. Крім того, планування уроків географії на основі індивідуальних компетенцій учнів дозволяє вчителям спрямовувати їхню навчальну діяльність на досягнення конкретних цілей, що входять у загальну програму географічної освіти.

На сучасному етапі географічна освіта дотримується нових концептуальних підвалин, заснованих на компетентнісному підході. Обґрунтування та визначення змісту окремих предметних географічних компетентностей учнів дозволяє впровадити цей підхід у навчання географії, що, як наслідок, сприяє ефективному формуванню предметної географічної компетентності учнів.

1.2. Поняття шкільного туризму та його значення в освітньому процесі та набутті географічних компетенцій

Шкільний туризм - це форма навчально-виховної діяльності, спрямована на організацію подорожей та екскурсій для учнів під керівництвом вчителів чи спеціалізованих інструкторів з метою пізнання нових місць, культур, традицій, природних умов, а також формування загальної культури, толерантності та командного духу. Ця форма навчання надає учням можливість вивчати світ не лише з книг, а й з першої руки, занурюючись у реальні ситуації та спілкуючись з місцевими мешканцями. [25]

Шкільний туризм приймає різноманітні форми організації, спрямовані на розвиток учнів та їх пізнання світу навколо:

1. Екскурсії та походи, які можуть включати відвідування культурних та історичних пам'яток, природних парків, музеїв, а також піші походи, велосипедні прогулянки, лижні походи тощо.

2. Екологічні тури, що спрямовані на вивчення природи, екосистем та екологічних проблем.

3. Туристичні проекти, де учні можуть працювати над плануванням маршрутів, організацією подорожей, створенням туристичних матеріалів тощо.

4. Культурні обміни з іншими країнами або регіонами, де учні можуть вивчати мову, традиції, культуру та історію інших народів.

5. Екскурсії до підприємств, що дозволяють учням побачити, як працюють різні галузі економіки та підприємництва.

6. Культурно-мистецькі заходи, такі як відвідування театрів, концертів, мистецьких виставок та інших культурних подій.

В рамках шкільного туризму виділяють два підвиди: мінімальний за обсягом та обов'язковий для всіх класів у школі - класний туризм, та гуртковий туризм - для тих, хто цікавиться подорожами та краєзнавством.

У шкільному туризмі діють дві сторони: учасники та організатори, які сприяють його проведенню. З цієї точки зору шкільний туризм займає проміжне положення між плановим та самодіяльним туризмом.

Самодіяльний туризм у шкільному середовищі - це походи та поїздки дітей без участі школи, які проводяться без участі вчителів та батьків. У цьому випадку лідером стає один з учасників, який отримав визнання іншими учасниками [9].

Для школи такий туризм є негативним явищем, оскільки туристичні заходи проходять без контролю та впливу педагогів. У студентському середовищі такий туризм вважається нормою і не є негативним. В учнів та вчителів ставлення до туризму може відрізнятись, але це не суперечить одне одному.

Для дітей туризм - це спосіб активного відпочинку та захоплива діяльність, яка наповнена романтикою незвичайного способу життя[20]. Для вчителів це є

засобом кращого та глибокого пізнання своїх вихованців та активнішого впливу на їхній освітній розвиток.

З урахуванням відмінностей у ставленні до туризму, важливо враховувати, що вчителі швидше та легше досягнуть своїх цілей у туристичній діяльності лише тоді, коли вони зрозуміють та приймуть інтереси дітей, які, як правило на початкових етапах, можуть бути досить примітивними та не відповідати педагогічним вимогам.

Туризм, як форма активного відпочинку та додаткової освіти, корисний для кожної дитини. Скажемо, не лише корисний, але й необхідний для розвитку кожної особистості, оскільки, за словами Еміля Золя, " Ніщо так не розвиває розум, як подорож" [11].

У шкільному середовищі завжди є діти, які мають особливий інтерес до туризму. Для таких дітей створення гуртків, секцій або клубів мандрівників може стати стимулом для активного заняття туризмом.

Отже, у школі фактично може існувати два типи туризму: один, обов'язковий для всіх класів, який має обмежений обсяг, та інший - для тих, хто цікавиться мандрівками та краєзнавством, організований у формі гуртків за інтересами. Обидва ці типи шкільного туризму відрізняються за багатьма параметрами: обсягом подорожей, регулярністю, складністю та різноманітністю форм заходів, а також за учасниками, які беруть участь у цих подіях.

Чітке розуміння різних напрямків туризму в школі є важливим для працівників освітніх закладів, організаторів позашкільної діяльності та управлінських структур. Тільки в такий спосіб можливе ефективно й педагогічно обґрунтоване використання різних форм та методів туризму для різних категорій учнів. Незнання або нерозуміння різниці між цими напрямками туризму може завдати шкоди педагогічній роботі.

Поняття "шкільний туризм" або "туристсько-краєзнавча робота в школі" описує різноманітні форми туристичної діяльності, які впроваджуються у навчальний процес.

Туризм, як будь-яка інша справа, потребує певного зусилля. Наприклад, щоб насолодитися катанням на санях, треба їх спочатку підняти на гірку. Тому туризм має два аспекти - "виробництво" і "споживання".

Споживчий аспект туризму включає усе те, що людина отримує від подорожей - радість, пізнання, покращення здоров'я, сприйняття нових вражень та навички.

Школа та педагогічний персонал повинні враховувати обидва аспекти туризму і пристосовувати їх до потреб та можливостей дітей. Пропонуючи туристичні події, вони мають враховувати педагогічний потенціал подорожей та споживчі властивості туризму.

Крім того, шкільний туризм має педагогічну важливість, оскільки він надає вчителям можливість глибоко пізнати особистість кожного учня. У поході дитина розкривається наскрізь, демонструючи свої різні аспекти - від фізичного розвитку до емоційної стійкості. Це унікальна можливість для вчителів зрозуміти та впливати на розвиток своїх учнів.

Туризм в школі відкриває можливості для практичної реалізації краєзнавчого підходу до вивчення наукових основ. Ця форма діяльності перетворює теоретичні знання на конкретні, пов'язані з місцем та часом.

Також використання "виробничого" аспекту туризму у школі дозволяє побудувати педагогічний процес на колективній творчій діяльності. Це стимулює активну участь учнів та розвиток їхніх творчих здібностей.

Шкільний туризм має різноманітні форми, такі як піші і лижні походи, екскурсії, гурткові заняття, змагання, семінари, турлагері, і багато іншого. Ці форми використання туризму в школі відображають різні вимоги та можливості учнів, дозволяючи залучити до туризму як широкий загал, так і тих, хто є зацікавленим у більш специфічних формах подорожей.

Хоча широкий спектр форм туризму доступний для шкільної діяльності, однак туристичні походи виявляються домінантною формою. Вони забезпечують найбільший спектр споживчих властивостей та відкривають найбільше можливостей для педагогічного впливу.

Необхідно також враховувати, що туризм у школі має свої власні особливості та ринки. Наприклад, у країнах, таких як Чехія, Угорщина, Німеччина, Франція, Скандинавія та Великобританія, ринок шкільного туризму є найбільш розвиненим і різноманітним.

1.3. Історія розвитку шкільного туризму в Україні та світі

Світовий контекст шкільного туризму почав формуватися наприкінці ХІХ століття в Європі, зокрема у Великій Британії, де освітні подорожі стали частиною навчальних програм у приватних школах. Перші організовані поїздки мали на меті розширити знання учнів про історію та культуру своєї країни. У 1920-х роках у Франції, Німеччині та інших європейських країнах шкільний туризм став більш структурованим завдяки створенню спеціалізованих організацій, які займалися організацією освітніх поїздок.

Після Другої світової війни шкільний туризм отримав новий поштовх до розвитку через зростання популярності ідей міжнародного співробітництва і обміну. У кінці ХХ – початку ХХІ століття шкільний туризм набув глобального характеру, з розширенням географії поїздок і тематики екскурсій, з'явилися нові форми освітніх подорожей, такі як екологічні тури, наукові експедиції та культурні обміни [8].

В Україні шкільний туризм почав розвиватися ще в радянські часи, коли організовані подорожі для школярів стали частиною освітньо-виховного процесу. В 1930-х роках були створені дитячі туристичні станції, які займалися організацією походів і екскурсій. Після Другої світової війни шкільний туризм в Україні активно розвивався в рамках всесоюзної туристсько-краєзнавчої роботи. В 1950-1960-х роках поширеними стали літні табори, туристичні походи і екскурсії по історичних та культурних місцях. У 1970-1980-х роках розвиток шкільного туризму в Україні був тісно пов'язаний з діяльністю піонерських організацій, які проводили масові туристичні заходи, змагання і експедиції.

Починаючи з 1991 року, коли Україна стала незалежною, створилися передумови для розвитку шкільного краєзнавства та наповнення його новим змістом. Спостерігається активний процес формування національного гуманітарного середовища. Важливу роль у досягненні цих цілей відіграє формування української наукової школи та відкриття в інституті історії України відділу проблем регіональної історії. Також відновлено діяльність Всеукраїнської спілки краєзнавців під керівництвом академіка Національної академії наук України Петра Тимофійовича Тронька. Низка всеукраїнських краєзнавчих проєктів, таких як підготовка та видання Книг пам'яті, Книг скорботи, а також томів "Реабілітовані історією" та "Зводу пам'яток історії і культури", сприяли активізації краєзнавчої роботи серед учнів та молоді.

Організаційними центрами шкільного краєзнавства виступають Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, обласні Центри туризму і краєзнавства учнівської молоді, міські та районні станції туризму і краєзнавства, а також відповідні підрозділи Центрів (Будинків) творчості школярів.

Велику роль в організації учнівського краєзнавчого руху відіграють експедиції, конференції, форуми, змагання, конкурси та акції, які запроваджені Міністерством освіти України, Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді та Всеукраїнською спілкою краєзнавців. Ці ініціативи сприяють національному самопізнанню та залученню учнівської та студентської молоді до вивчення витоків власної історії та культури.

Сьогодні шкільний туризм в Україні поступово відновлюється та розвивається, зокрема завдяки діяльності дитячих таборів, молодіжних організацій, туристичних клубів та шкільних гуртків. Організовані поїздки стають більш різноманітними, включаючи екскурсії до історичних пам'яток, природних заповідників, краєвидів, а також туристичні заходи з активним відпочинком, спортивні змагання та екологічні проєкти.

У сучасному світі шкільний туризм відіграє важливу роль у формуванні громадянської та культурної свідомості, розвитку міжкультурного спілкування та

розуміння різноманітності світу. Він сприяє розвитку особистості, активізації творчих здібностей, підвищенню самопізнання та самовдосконалення учнів.

Шкільний туризм в Україні та світі відіграє ключову роль у вихованні громадян, які беруть активну участь у суспільному житті та розвитку своєї країни. Він сприяє формуванню патріотичного ставлення до рідної землі та розумінню важливості збереження природних та культурних цінностей.

Також він розширює горизонти учнів, допомагаючи їм зрозуміти взаємозв'язок між різними регіонами світу та вплив географічних, культурних та економічних чинників на життя людей. Це сприяє формуванню толерантності, взаєморозуміння та глобальної свідомості.

Завдяки шкільному туризму учні мають можливість перевірити теоретичні знання на практиці, спостерігаючи реальні географічні об'єкти та явища. Це сприяє поглибленню розуміння матеріалу та розвитку критичного мислення.

На сьогоднішній день, шкільне краєзнавство активно експериментує з новими формами та визначає основні завдання, що стоїть перед ним. Цей процес набуває особливої національно-патріотичної спрямованості, особливо з урахуванням зростаючого інтересу до історичних подвигів та боротьби українського народу за свою незалежність. Такий інтерес набуває особливої актуальності через російсько-український конфлікт, що почався 24 лютого 2022 року зі значного вторгнення окупаційних військ та наслідків, таких як тимчасове переміщення дітей. Все це робить проблему ролі та значення шкільного краєзнавства особливо актуальною. Вже протягом десятиліть проводиться вивчення, розробка довгострокової програми підтримки та розвитку краєзнавчої діяльності в Україні, зокрема шляхом впровадження нового шкільного курсу "Краєзнавство". Окрім цього, важливим аспектом є аналіз змісту, методів та форм організації шкільного краєзнавства в новій українській школі, що потребує подальшого дослідження та розробки.

На мою думку, шкільний туризм має великі перспективи для розвитку у майбутньому, адаптуючись до нових технологій та вимог сучасного світу. Це може включати в себе використання віртуальної реальності для віртуальних

екскурсій, розвиток програм з екологічного туризму та активного відпочинку, а також сприяння розвитку міжнародних обмінів та проектів між школами.

РОЗДІЛ 2. СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ЛУБЕНСЬКОМУ РАЙОНІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика Лубенського району Полтавської області

Лубенський район розташований у центральній частині України, в західній частині Полтавської області. Географічно він знаходиться між 49° та 50° північної широти і між 32° та 33° східної довготи. Район межує з Кременчуцьким районом на півночі, Миргородським районом на сході. Важливою природною артерією району є річка Сула, яка протікає через місто Лубни, відіграючи значну роль у житті місцевих жителів та сільському господарстві. Ландшафт району здебільшого рівнинний, що сприяє розвитку сільського господарства. Центральне розташування району в межах області забезпечує хорошу транспортну сполученість з іншими регіонами України, завдяки наявності важливих залізничних і автомобільних магістралей.

Клімат Лубенського району помірно-континентальний. Зима м'яка, середня температура січня близько -5°C , іноді опускається до -20°C . Літо тепле, середня температура липня близько $+20^{\circ}\text{C}$, іноколи досягає $+35^{\circ}\text{C}$. Річна кількість опадів становить приблизно 500-600 мм, найбільше їх випадає влітку, особливо в червні та липні. Взимку опади переважно у вигляді снігу. Вітри взимку переважають північні та північно-східні.

Лубенський район також характеризується чіткою сезонністю. Весна настає порівняно рано, але перехідний період від зими до літа може супроводжуватися частими змінами погоди. Літо тривале, тепле і іноді спекотне, з великою кількістю сонячних днів. Осінь м'яка і тепла, з поступовим зниженням температури і збільшенням кількості опадів. Вологість повітря в середньому помірна, хоча в літні місяці може відчуватися сухість. Сніговий покрив взимку нестійкий, часто змінюється відлигою і знову наступаючими морозами. Характерна висока сонячна активність протягом усього року, що сприяє розвитку сільського господарства.

Флора та фауна Лубенського району різноманітна і включає різні види рослин та тварин, типових для центральної частини України. В лісових масивах можна зустріти сосни, дуби, берези та інші лісові породи, а також різноманітні трав'янисті рослини. У водоймах і вздовж річок ростуть водяні рослини, такі як очерет, осока та кульбаба водяна. Щодо фауни, у районі можна зустріти різних звірів, таких як лисиці, борсуки, зайці, а також деякі види гризунів і птахів, включаючи соколів, шуліки, журавлів та інших. У водоймах району живуть різні види риб, такі як короп, щука, окунь і карась.

Місто Лубни, розташоване в Полтавській області, є адміністративним центром Лубенського району та одним з найстаріших міст України. Засноване у 988 році князем Володимиром Великим, місто має багату історію і було важливим культурним, економічним і військовим центром протягом століть. Лубни розташовані на правому березі річки Сула, що відіграє значну роль у житті міста.

Лубни є важливим транспортним вузлом завдяки своїй стратегічній позиції. Через місто проходять важливі залізничні та автомобільні магістралі, що з'єднують Київ та Харків, забезпечуючи зручне сполучення з іншими регіонами України.

Економіка міста базується на сільському господарстві, харчовій промисловості та машинобудуванні. Тут розташовані такі підприємства, як Лубенський молочний завод, Лубенський м'ясокомбінат та інші переробні підприємства. Також місто має розвинуту інфраструктуру з навчальними закладами, серед яких Лубенський медичний коледж, загальноосвітні школи та дитячі садки.

Лубенський район має великий туристичний потенціал завдяки багатій історії, культурі та природним ресурсам. Мгарський Спасо-Преображенський монастир, заснований у 1619 році, є важливим архітектурним і духовним центром, відомим своєю бароковою архітектурою та багатою історією. Лубенський краєзнавчий музей пропонує колекцію експонатів, що висвітлюють історію, культуру та побут мешканців району. Національний природний парк

"Нижньосульський" охоплює значні території вздовж річки Сула, пропонуючи можливості для спостереження за природою, пішохідного туризму та риболовлі.

Станом на 2023 рік населення Лубенського району становить близько 190 тисяч осіб. Основну частину населення складають українці, але є також росіяни, білоруси, молдавани та представники інших національностей.

Економіка Лубенського району різноманітна та базується на декількох ключових галузях. Сільське господарство є однією з основних сфер діяльності. Район відомий своєю аграрною галуззю, де вирощуються різноманітні види культур, такі як зернові (пшениця, ячмінь, кукурудза), технічні культури (соняшник, ріпак), а також овочі, фрукти та ягоди. Тваринництво також є важливою складовою, зокрема розведення великої рогатої худоби, свинарства та птахівництва.

У промисловому секторі Лубенського району розвинуті різноманітні галузі, включаючи харчову, легку та машинобудівну промисловість. Тут функціонують підприємства, що займаються переробкою сільськогосподарської продукції, виробництвом текстильних виробів, взуття, меблів та металопродукції.

Помітне місце в економіці району займає сфера послуг. Це включає в себе торгівлю, транспортні послуги, освіту, охорону здоров'я, а також сферу розваг та туризму.

У районі активно розвивається спортивна, культурна та громадська діяльність. Працюють спортивні клуби, танцювальні та музичні студії, культурні центри, які забезпечують дозвілля та розвиток місцевих жителів.

Лубенський район Полтавської області є важливим регіоном з точки зору економічного, культурного та соціального розвитку. Завдяки сприятливим природним умовам, розвиненій інфраструктурі та багатій історичній спадщині район має значний потенціал для подальшого зростання та процвітання.

Лубенський район вражає своєю різноманітністю та потенціалом. З одного боку, це землепашна місцевість з розвиненим сільським господарством, що сприяє вирощуванню різноманітних культур та розвитку тваринництва. З іншого

боку, наявність промислових підприємств і послугових сфер свідчить про економічний розвиток району. Важливим аспектом є також природна краса та культурна спадщина, яка притягує туристів та сприяє розвитку місцевого туризму. У цілому, Лубенський район має потенціал для подальшого зростання та розвитку в різних сферах життя.

2.2 Аналіз ресурсів для шкільного туризму в регіоні

Проаналізувавши ресурси для шкільного туризму в Лубенському районі, можна зробити висновок, що цей регіон має потенціал стати важливим місцем для навчальних подорожей [19]. Природні ландшафти, такі як ліси, річки і поля, відкривають широкі можливості для екологічного навчання та вивчення природних процесів.

Найбільш відомими природними водними об'єктами на території регіону є річки Сула та Хорол. Вони можуть стати цікавими об'єктами для шкільного туризму в Лубенському районі. Вони протікають через мальовничі ландшафти, надаючи учням можливість вивчати різноманіття природних екосистем та водних ресурсів.

Школярі можуть досліджувати біорізноманіття річкових екосистем, вивчати водні рослини та тварини, а також аналізувати вплив людської діяльності на водні ресурси. На цих територіях також можуть проводитись водні експедиції або екологічні вибірки, що дозволить їм набути практичних навичок та дослідницький досвід.

Крім того, річки Сула та Хорол можуть бути використані для організації різноманітних спортивних та рекреаційних заходів, таких як веслування, риболовля або пікніки біля берега. Це сприятиме розвитку командної співпраці, фізичної активності та здорового способу життя серед учнів.

Також на території Лубенського району знаходиться ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Червоноберіжжя". Він також має велике

значення для шкільного туризму, оскільки надає унікальну можливість для вивчення та дослідження природних екосистем.

Цей ландшафтний заказник пропонує велику площу природоохоронної території, яка становить 803 гектари.

Створений у 1990 році, цей заказник знаходиться у віданні ДП "Лубенський лісгосп" і розташований в долині річки Удай, яка утворює вражаючу петлю в північно-західному напрямку. Дослідження цієї природної зони надає учням унікальну можливість пізнати біорізноманіття лісових екосистем, вивчити річкові процеси та взаємодію природних факторів у природному середовищі. Подорожі до заказника "Червонобережжя" можуть стати важливою частиною шкільних екскурсій та навчальних програм з географії.

Історичні та культурні об'єкти розкривають перед учнями багату спадщину регіону, а також допомагають збагатити їхнє розуміння минулого. Лубенський район багатий на історичні та культурні об'єкти, що відображають багатовікову історію регіону. Яскравими прикладами є:

Мгарський Спасо-Преображенський монастир

Це один з найважливіших православних монастирів України, заснований у 1619 році. Монастир має величну архітектуру, зокрема Спасо-Преображенський собор, побудований у стилі українського бароко. Мгарський монастир відомий своєю історією та духовною спадщиною, а також мальовничими краєвидами навколо [24].

Лубенський краєзнавчий музей

Музей, заснований у 1919 році, зберігає значну колекцію археологічних, етнографічних та історичних артефактів. Експозиція музею охоплює різні періоди історії регіону, від стародавніх часів до сучасності, зокрема експонати, що стосуються козацької доби та часів Другої світової війни.

Дендропарк «Старий сад»

Цей парк є одним з найстаріших в Україні, заснований ще в кінці XVIII століття. Тут росте велика кількість рідкісних та екзотичних дерев і кущів [23].

Парк також має історичне значення, оскільки на його території знаходяться залишки старовинного панського маєтку.

Національний парк "Пирятинський"

Національний парк "Пирятинський" було створено у 2009 році. Його площа складає 12 тисяч гектарів і розташована у північно-західній частині Полтавської області.

На території парку зареєстровано 1207 видів тварин, з яких 50 видів занесені до Червоної книги України. Флора налічує 1307 видів рослин, 38 з яких під охороною Червоної книги України.

Одним з головних природних багатств Пирятинщини є річка Удай. Вона бере початок у невеликому болоті в Ічнянському районі Чернігівської області та впадає в річку Сула. Загальна довжина річки Удай становить 327 км, а в межах національного природного парку – близько 65 км. Природні комплекси Удаю збереглися у незайманому стані, що робить її привабливою для відпочиваючих.

Основними завданнями парку є створення сприятливих умов для туризму, відпочинку та рекреаційної діяльності з дотриманням режиму охорони заповідних територій. Працівники парку обслуговують 13 рекреаційних об'єктів, на яких облаштовано 32 місця для короткострокового відпочинку (альтанки, мангали, місця для вогнища, лавки, гойдалки, пісочниці, дитячі хатинки, роздягальні, оглядові вежі, інформаційні стенди, туалети).

Замкова гора

Замкова гора — це місце, де колись стояв стародавній Лубенський замок, побудований у X столітті. Зараз на цьому місці розташований парк, з якого відкривається чудовий вид на місто та околиці. Замкова гора є важливим археологічним та історичним об'єктом.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Ця церква, побудована у XVIII столітті, є прикладом дерев'яної церковної архітектури Полтавщини. Вона зберегла багато оригінальних елементів і є цінною пам'яткою українського бароко.

Пам'ятник Василю Симоненку

У місті Лубни встановлений пам'ятник відомому українському поету та журналісту Василю Симоненку, який народився і провів частину свого життя у цьому районі. Пам'ятник нагадує про значний внесок поета у розвиток української літератури.

Сільськогосподарські підприємства надають можливість дізнатися про сільське господарство та аграрні технології. Одним з найяскравіших прикладів такого підприємства є компанія «ЕРІДОН» [26]. Це провідна компанія, що пропонує засоби захисту рослин, імпортне насіння та добрива, займаючи близько третини українського ринку насіння та ЗЗР.

Основна діяльність Групи компаній «ЕРІДОН» полягає у наданні агровиробникам комплексних послуг, таких як вирощування та обробка насіння, фасування на власному заводі, дистрибуція добрив, засобів захисту рослин, агрономічний консалтинг, забезпечення агротехнікою відомих світових брендів, виготовлення обладнання для зерносховищ, а також проєктування та будівництво сучасних потужностей для переробки та зберігання сільгосппродукції.

Інфраструктура Лубенського району сприяє зручності та комфорту для шкільного туризму. В регіоні розвинена транспортна мережа, що включає дороги, автобусні маршрути та залізничні сполучення, що полегшує доступ до району. Місця розміщення також різноманітні: від готелів та мотелів до гуртожитків, садиб та кемпінгів. Це забезпечує різноманіття вибору для шкільних груп та можливість підбору найбільш підходящого варіанту для проживання. Крім того, в районі є інші об'єкти, такі як ресторани, кафе та магазини, що забезпечують зручності для відвідувачів. Всі ці фактори роблять Лубенський район привабливим для шкільного туризму та створюють сприятливі умови для якісної організації подорожей та екскурсій.

Деякі з ключових факторів інфраструктури, які впливають на шкільний туризм, включають наявність культурних та освітніх закладів, музеїв, інформаційних центрів та туристичних агентств. Ці установи можуть надати додаткові ресурси для навчальних екскурсій та програм, а також допомогти у плануванні та координації подорожей.

Також важливим фактором є наявність розваг та розважальних майданчиків, спортивних об'єктів та місць для активного відпочинку, включаючи парки, спортивні комплекси, велосипедні маршрути та інші розважальні заклади, які допомагають розвивати фізичні та соціальні навички учнів.

Крім того, інфраструктура безпеки, така як медичні заклади, поліція та пожежна охорона, є важливою для забезпечення безпеки та благополуччя учасників шкільних туристичних подорожей.

2.3 Сучасний стан організації шкільних туристичних заходів

На сьогоднішній день організація шкільних туристичних заходів в Лубенському районі варіюється в залежності від конкретної школи, її ресурсів, ініціативи вчителів та підтримки з боку місцевих владних структур.

Проаналізувавши стан шкільного туризму в 12 школах (Додаток А) Лубенського району, можна зазначити різноманітність підходів та рівень активності в цій сфері.

Деякі школи такі як Гімназія "Просвіт" Лубенської міської ради активно розвиває шкільний туризм, спрямовуючи зусилля на інтеграцію теоретичних знань з практичною діяльністю та формування широкого спектра компетентностей учнів. Цей підхід відповідає сучасним освітнім стандартам і сприяє всебічному розвитку учнів, підвищенню їхньої мотивації до навчання та формуванню екологічної свідомості. Гімназія організовує регулярні екскурсії, що охоплюють різноманітні природні, історичні та культурні об'єкти Лубенського району та інших регіонів України. Ці екскурсії сприяють практичному застосуванню знань, розвитку дослідницьких навичок та формуванню

екологічної свідомості учнів. Зокрема, екскурсії включають відвідування парків, музеїв, історичних пам'яток та підприємств.

У гімназії діють туристично-краєзнавчі гуртки, де учні вивчають рідний край, займаються польовими дослідженнями, беруть участь у конкурсах і змаганнях з туризму та краєзнавства.

Також вдалий приклад стрімкого розвитку шкільного туризму демонструє Пирятинський ліцей Пирятинської міської ради Полтавської області. Цей заклад активно впроваджує інноваційні підходи до організації туристично-краєзнавчої діяльності, залучаючи учнів до різноманітних форм позакласної роботи.

Пирятинський ліцей організовує численні екскурсії та походи, що сприяють практичному застосуванню знань, отриманих на уроках географії, історії та біології.

Заклад активно розвиває мережу туристичних гуртків, де учні займаються краєзнавчою роботою, вивчають історію та географію рідного краю, беруть участь у спортивних туристичних змаганнях та різноманітних конкурсах. Це не лише підвищує їхню обізнаність, але й розвиває фізичну підготовку, вміння працювати в команді та орієнтуватися на місцевості. Зокрема в цьому навчальному закладі діє Військово-патріотичний гурток „Джура“, мета якого навчити учнів орієнтуватись в просторі та вміти читати географічні карти.

Пирятинський ліцей також співпрацює з молодіжною громадською організацією «Твій Світ», залучаючи їхніх фахівців до проведення лекцій, семінарів та практичних занять. Це дозволяє учням отримувати знання від професіоналів та долучатися до реальних досліджень і проектів, що сприяє формуванню їхніх професійних навичок та екологічної свідомості.

У закладі проводяться різноманітні інтерактивні заходи, такі як квести, інтерактивні екскурсії та туристичні змагання, які стимулюють учнів до активного пізнання навколишнього світу. Використання сучасних технологій та інтерактивних методів навчання робить ці заходи ще більш захоплюючими та ефективними.

Завдяки цілеспрямованій роботі з розвитку шкільного туризму, Пирятинський ліцей досягає високих результатів у вихованні всебічно розвинених учнів.

У той же час, інші школи мають менше активності у цій сфері через відсутність фінансової підтримки, недостатність зв'язків з місцевими організаціями та обмежені можливості з місцевих джерел.

Негативним прикладом є Вишняківська загальноосвітня школа Лубенського району. Через відсутність фінансування екскурсійна діяльність в цьому закладі практично не проводиться. Учні позбавлені можливості брати участь у виїзних заходах, що значно обмежує їхні можливості для практичного застосування знань, отриманих на уроках. Відсутність екскурсій і туристичних походів призводить до зниження мотивації учнів до навчання, оскільки вони не мають можливості побачити реальні приклади вивченого матеріалу.

Учителі змушені шукати альтернативні способи організації навчальної діяльності, обмежуючись виключно класними заняттями та використанням віртуальних ресурсів. Проте ці заходи не можуть повністю замінити реальні виїзди та живе спілкування з природою. Відсутність можливості для польових досліджень і практичних занять значно знижує якість освіти в сфері географії.

Проблема також полягає у відсутності мотивації у самих учнів, які, не маючи можливості виїжджати за межі школи, менше цікавляться навчальними дисциплінами, що вивчаються.

Таким чином, відсутність фінансування шкільного туризму у Вишняківській загальноосвітній школі призводить до серйозних обмежень у розвитку учнів, зниження якості освіти та формування компетентностей, необхідних для всебічного розвитку особистості.

На мою думку, потенціал шкільного туризму в районі не використовується на повну міру, хоча регіон має всі необхідні ресурси для його розвитку: природну красу, історично-культурні цінності, матеріальні та людські ресурси. Туризм може і повинен стати одним з ключових інструментів для залучення прибутку, підтримки ринкових відносин та активного впливу на розвиток суміжних галузей

економіки. Він також сприяє збільшенню зайнятості, покращенню охорони історичних пам'яток та підвищенню культурного рівня населення.

Для підвищення рівня шкільного туризму в районі можливо варто здійснити ряд заходів, таких як залучення додаткових фінансових ресурсів через спонсорство або гранти, підвищення усвідомлення важливості шкільного туризму серед учителів та батьків, а також розвиток партнерств з місцевими туристичними організаціями та культурними установами. Такі заходи можуть сприяти розвитку шкільного туризму в Лубенському районі та забезпечити додаткові можливості для розвитку учнів.

2.4 Проблеми та перешкоди у розвитку шкільного туризму

Проаналізувавши діяльність загальноосвітніх навчальних закладів Лубенщини, було виявлено ряд існуючих проблем та перешкод, які в майбутньому можуть заважати успішному розвитку шкільного туризму в регіоні.

У розвитку шкільного туризму в Лубенському районі значну проблему становить пріоритет виїзного туризму. Проте орієнтація на виїзний туризм веде до відсутності стимулів для розвитку внутрішніх туристичних напрямків.

Однією з головних причин, чому виїзний туризм стає більш привабливим для шкільних програм, є бажання ознайомитися з новою архітектурою, пам'ятками, традиціями. Поїздки в інші регіони України часто асоціюються з розширенням кругозору, що, безсумнівно, є важливою складовою освіти. Проте така орієнтація створює суттєвий дисбаланс, адже увага до місцевих туристичних маршрутів виявляється недостатньою.

Лубенський район має багату історію та культурну та природну спадщину, яку варто популяризувати серед школярів. На жаль, багато учнів та їх батьків вважають місцеві екскурсії менш цікавими та менш престижними порівняно з виїзними. Це призводить до того, що внутрішні туристичні напрямки залишаються незатребуваними і, відповідно, мало розвиненими.

Розвиток внутрішнього шкільного туризму потребує комплексного підходу та підтримки на різних рівнях. По-перше, важливо підвищити обізнаність про унікальні природні, історичні та культурні пам'ятки Лубенського району. Це можна зробити через організацію тематичних уроків, виставок, презентацій та інших заходів, спрямованих на зацікавлення учнів місцевою спадщиною.

По-друге, слід розвивати інфраструктуру для внутрішнього туризму. Важливо створювати нові туристичні маршрути, забезпечувати їх необхідними зручностями та інформаційними матеріалами. Підтримка з боку місцевої влади та бізнесу, зокрема інвестування в розвиток готелів, кемпінгів, кафе та сувенірних крамниць, є надзвичайно важливою.

Крім того, варто залучати до розвитку внутрішнього туризму місцевих підприємців та громадські організації. Вони можуть організовувати екскурсії, майстер-класи, культурні заходи, що не тільки сприятиме популяризації внутрішнього туризму, але й сприятиме економічному розвитку району.

Шкільний туризм в межах Лубенського району має великий потенціал стати важливим елементом виховання та освіти. Замість того, щоб орієнтуватися на виїзний туризм, варто стимулювати інтерес до місцевих туристичних можливостей. Це не лише розширить знання учнів про рідний край, а й сприятиме формуванню почуття гордості за своє місто та регіон.

Недосконала система маршрутів та турів є ще однією проблемою, яка активно вирішується місцевими громадськими організаціями, туристичними агентствами, асоціаціями гідів і краєзнавцями. Останнім часом спостерігається активний розвиток нових маршрутів і екскурсій як у місті Лубни, так і на території регіону.

Незважаючи на активну роботу щодо розроблення нових турів, виникає нова проблема – застаріла матеріально-технічна база, транспортна інфраструктура та доступність до об'єктів туристичного показу[7]. Ці аспекти знаходяться у незадовільному стані і вимагають значних капіталовкладень для вдосконалення.

Війна росії проти України має серйозний вплив на різні аспекти життя українців, включаючи освіту та шкільний туризм. Конфлікт призвів до значних змін та викликів у цій сфері, що варто розглянути докладніше.

По-перше, безпека стала головним викликом для організації будь-яких заходів, включаючи шкільні туристичні поїздки. Постійна загроза ракетних ударів, мінна небезпека та активні бойові дії у багатьох регіонах країни роблять проведення екскурсій та походів надзвичайно ризикованим. Школи змушені обмежувати або взагалі відмовлятися від туристичних заходів, щоб забезпечити безпеку дітей.

По-друге, інфраструктурні пошкодження також суттєво впливають на можливість проведення шкільних туристичних заходів. Зруйновані дороги, мости, туристичні об'єкти та готелі ускладнюють або роблять неможливим організацію подорожей навіть у відносно безпечних регіонах. Відновлення інфраструктури потребує часу та значних фінансових ресурсів, що ще більше ускладнює ситуацію.

По-третє, фінансові труднощі стали ще одним суттєвим бар'єром. Війна призвела до економічної кризи, зниження доходів населення та збільшення витрат на основні потреби. Багато родин не можуть дозволити собі додаткові витрати на участь дітей у туристичних заходах. Шкільні бюджети також скорочуються, що робить неможливим фінансування таких програм.

Крім того, війна має психологічний вплив на дітей та їхніх батьків. Психологічний стан учнів, які переживають страхи та стреси через війну, може знижувати їхню зацікавленість у участі в туристичних заходах. Батьки, у свою чергу, можуть відчувати ще більші побоювання за безпеку своїх дітей і не бажати їх відпускати на подорожі, навіть якщо це можливо.

Ще одним важливим аспектом є зміна пріоритетів освітніх установ. Умови війни вимагають від шкіл концентрації на забезпеченні базових освітніх потреб та психологічної підтримки учнів. Організація туристичних заходів відходить на другий план, оскільки школи намагаються адаптуватися до нових умов, включаючи дистанційне навчання та евакуацію учнів із зони бойових дій.

Однією з найважливіших перешкод є низький рівень зацікавленості самих учнів та їхніх батьків у участі в туристичних заходах. В більшості випадків це пов'язано з недостатньою обізнаністю про переваги шкільного туризму, а також із страхом перед можливими небезпеками та труднощами під час походів. Батьки часто хвилюються за безпеку своїх дітей і не завжди довіряють організаторам таких заходів. Крім того, самі учні можуть не проявляти інтересу до активного відпочинку на природі, надаючи перевагу іншим формам дозвілля, таким як комп'ютерні ігри або спілкування у соціальних мережах.

Важливою складовою у подоланні цієї проблеми є проведення інформаційно-просвітницької роботи. Необхідно активно інформувати учнів і їхніх батьків про переваги шкільного туризму, такі як розвиток фізичних навичок, поліпшення здоров'я, формування командного духу, а також можливість вивчення природи та культурних пам'яток рідного краю. Це можна робити через зустрічі, презентації, відеоролики, що демонструють позитивний досвід інших учнів і шкіл.

Також варто організовувати пробні короткострокові заходи, такі як одноденні походи чи екскурсії, що дозволить батькам і учням поступово звикати до ідеї шкільного туризму і переконатися у його безпеці та користі. Створення позитивного іміджу шкільного туризму сприятиме збільшенню зацікавленості та участі в таких заходах.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення високого рівня організації та безпеки туристичних заходів. Включаючи підготовку вчителів та інструкторів, які повинні мати необхідну кваліфікацію та досвід для проведення походів і екскурсій. Важливо також мати добре розроблені маршрути, обладнання та засоби зв'язку для забезпечення безпеки учасників.

РОЗДІЛ 3. ШКІЛЬНА ГЕОГРАФІЧНА ЕКСКУРСІЯ ЯК ЗАСІБ НАБУТТЯ ОКРЕМИХ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

3.1. Розробка шкільної географічної екскурсії в Лубенському районі Полтавської області

Розробка шкільної географічної екскурсії безпосередньо стосується теми впливу шкільного туризму на формування географічних компетентностей учнів, оскільки вона надає можливість для практичного застосування знань і розвитку навичок, які є ключовими компонентами компетентнісного підходу. Під час таких екскурсій учні можуть спостерігати географічні явища та процеси в реальних умовах, що сприяє глибшому розумінню теоретичних концепцій, засвоєних на уроках. [6]

Шкільні екскурсії розвивають в учнів навички спостереження та аналізу, дозволяючи їм оцінювати природні та антропогенні ландшафти, а також взаємозв'язки між компонентами природних комплексів. Це допомагає формувати критичне мислення та здатність до екологічного оцінювання ситуацій. Крім того, екскурсії включають елементи дослідницької діяльності, під час якої учні навчаються проводити спостереження, збирати та аналізувати дані, робити висновки та презентувати свої знахідки.

Інтерактивний характер екскурсій підвищує мотивацію учнів до навчання, сприяє розвитку їхньої самостійності та відповідальності. У процесі підготовки до екскурсій і під час їх проведення учні вчаться планувати свою діяльність, працювати в команді, розвивати комунікативні навички. Це сприяє не лише засвоєнню географічних знань, але й формуванню широкого спектра компетентностей, які є необхідними для успішного навчання та подальшого життя.

Виходячи з вищенаписаних суджень, було прийнято рішення розробити екскурсію Лубенським районом.

При відборі об'єктів екскурсії відбувалось орієнтування на кілька ключових критеріїв, які забезпечать ефективне формування географічних компетентностей учнів. Перш за все, об'єкти повинні мати високий освітній потенціал, тобто бути корисними для засвоєння географічних знань та розвитку навичок. Такими є природні ландшафти, геологічні утворення, водні об'єкти, екосистеми, що ілюструють важливі географічні процеси та явища. Важливо, щоб об'єкти

надавали можливість для практичного застосування знань, дозволяючи учням проводити спостереження, збори даних, аналізувати результати, брати участь у міні-дослідженнях та проектній діяльності.

Крім того, об'єкти повинні бути доступними для учнів з точки зору географічного розташування, транспортної логістики та фізичної можливості відвідування. Безпека учасників екскурсії є пріоритетом, тому було передбачено можливі ризики та їх мінімізацію. Відбір об'єктів враховував різноманітність природних та антропогенних ландшафтів, щоб учні могли ознайомитися з різними типами середовищ та їх особливостями, формуючи цілісне уявлення про географічні процеси і взаємозв'язки.

Об'єкти відображають специфіку місцевого регіону, його природні, історичні та культурні особливості, що сприяє розвитку регіональної свідомості та поваги до місцевої культурної спадщини. Важливо також вибирати об'єкти, які дозволяють розвивати екологічну свідомість учнів, підвищувати їхню обізнаність щодо проблем збереження навколишнього середовища та стійкого розвитку.

На основі цих критеріїв, під час розробки екскурсії Лубенським районом були включені такі об'єкти, як національний природний парк "Пирятинський", зокрема Острів Масальський, Городище (пам'ятка природи, Лубенський район, північ села Маціківці) та річку Сула (Гідрологічний заказник "В'язівський"). Це забезпечить всебічний розвиток географічних компетентностей учнів через інтеграцію теоретичних знань з практичною діяльністю у реальному середовищі.

Для того, щоб максимально описати зміст даної екскурсії, було обрано назву ***"Відкриття Дивовижностей: Експедиція Лубенськими Ландшафтами"***.

Мета даної екскурсії не лише відкрити учасникам красу та важливість цих місць, але й надихнути їх на дбайливе ставлення до природи та культурної спадщини, а також стимулювати інтерес до активного відпочинку та вивчення нового.

Завдання екскурсії полягає в дослідженні та вивченні природних, історичних та культурних особливостей Лубенського району через експлорацію

національного природного парку "Пирятинський", огляд археологічних залишків Городища та спостереження за водами річки Сула.

Тривалість екскурсії: 5 годин

Маршрут екскурсії (Додаток Б) визначає оптимальний маршрут переміщення екскурсійної групи від одного місця до іншого, використовуючи заздалегідь вибрані дороги, вулиці та інші транспортні маршрути. Локації в цьому контексті вказують на місця, де розташовані об'єкти екскурсії або їх концентрація, де група зупиняється для їх огляду.

Головна мета маршруту полягає в тому, щоб охопити всі обрані об'єкти екскурсії та забезпечити їх огляд у логічній послідовності, мінімізуючи переміщення між ними. Маршрут може включати пам'ятки однієї групи, наприклад, архітектури чи історії, а також різноманітні об'єкти, що характерно для оглядових екскурсій.

При розробці маршруту основним критерієм було забезпечення легкого доступу об'єктів один до одного без зайвих поворотів або тупиків. Також враховувалась швидкість та зручність переміщення групи вздовж вибраних маршрутів.

Важливим аспектом було уникнення монотонності та забезпечення цікавого та різноманітного досвіду для учасників екскурсії. Об'єкти маршруту відрізняються один від одного, щоб зберегти цікавість та захоплення учасників. Також, найцікавіші та найбільш значущі об'єкти екскурсії були заплановані на завершальні етапи маршруту, щоб залишити найсильніше враження в кінці подорожі.

Не менш важливим етапом при розробці екскурсії є тривалість екскурсії. Вона може значно варіюватися в залежності від різних факторів, таких як маршрут, кількість відвідуваних місць, фізична підготовка учасників, погодні умови та інші обставини. Вона може бути від декількох годин до кількох днів або навіть тижнів для більш глибокого дослідження певного регіону чи місцевості. Важливо зазначити, що тривалість екскурсії зазвичай визначається

організаторами екскурсії з урахуванням потреб та можливостей учасників, а також особливостей маршруту та плануваних активностей.

План екскурсії

1. Виїзд з вихідного пункту(Автовокзал, місто Лубни).

2. Прибуття до національного природного парку "Пирятинський":

- Прогулянка вздовж визначених маршрутів.
- Огляд природних пам'яток та ландшафтів.
- Відпочинок та спостереження за фауною.

3. Переїзд до Городища (село Маціківці, Лубенський район):

- Огляд археологічних залишків та природних формацій.
- Дослідження та фотографування.

4. Переміщення до річки Сула(Гідрологічний заказник "В'язівський", Полтавська область):

- Прогулянка вздовж берега річки.
- Спостереження за водними птахами та відпочинок.

5. Повернення до вихідного пункту.

Об'єкт екскурсії №1. Національний природний парк "Пирятинський".

Національний природний парк "Пирятинський" є одним із природоохоронних територій в Україні, що має значний екологічний та науковий потенціал. Він розташований у Пирятинському районі Полтавської області. Основним завданням парку є збереження та відтворення природних комплексів, пейзажів, флори та фауни цього регіону.

Парк пропонує широкий спектр природних та рекреаційних можливостей для відвідувачів, такі як прогулянки по визначених маршрутах, відвідування природних пам'яток та ознайомлення з місцевою флорою та фауною. Оскільки територію парку надзвичайно велика, учням буде дана можливість відвідати його частину- лісопарк "Острів Масальський". Він є ботанічним заказником місцевого значення, розташований на площі 47 гектарів і належить Пирятинському лісгоспу. Цей лісопарк розташований на острові, обмитому річкою Удай. Його

важливість полягає в естетичному, природоохоронному та водоохоронному значенні.

У лісопарку ростуть сосни та вільхи віком до 80 років, а окремі екземпляри мають вік понад 100 років. Рослинність острова різноманітна і включає в себе водні, прибережно-водні та лісові угруповання рослин, де зустрічаються рідкісні види, які малопоширені для регіону.

Прибережно-водна рослинність вздовж річки Удай представлена очеретом звичайним, рогозом вузьколистим, а водна рослинність річки включає різак алоеоподібний, глечики жовті, жабурник та водну папороть, які занесені до Червоної книги України.

Острів Масальський відомий також своєю ботанічною цінністю, включаючи листяний ліс із віковими дубами, а також популяцію орхідеї та зозуліних сльоз яйцевидних, які також занесені до Червоної книги України.

Об'єкт екскурсії №2. Городище (село Маціківці, Лубенський район)

Наступним об'єктом є Мацковецьке городище, розташоване на схилах річок Сули та Сліпорода. Воно зберегло певні свідчення про минуле. За розмірами дитинець був вражаючий, з діаметром приблизно 100 метрів, що зробило його видимим об'єктом в пейзажі. Його висота над рівнем води, близько 30 метрів.

Обнесений валом, що мав висоту до 3 метрів, городище служило міцною захисною спорудою. В'їзд у дитинець був прилеглим до плато валу, що свідчило про те, що військові стратеги добре розуміли важливість контролю над доступними шляхами.

Місце в'їзду, а також залишки рову, що в обмеженій мірі помітні, свідчать про систему оборони, яка була складною й добре продуманою.

Історична довідка надає важливі відомості про походження та історію городища. Засноване як частина оборонної лінії князя Володимира Святославича, воно відіграло важливу роль у захисті території Київської Русі від нападів.

Дослідження, які проводилися у різні часи, забезпечили збереження та аналіз артефактів, знайдених на городищі. Рештки виробів із глини, металу та

кістки, які зібрані під час досліджень, є безцінними свідченнями про життя та оборонні зусилля того часу.

Ця пам'ятка природи дасть можливість доторкнутися до історії та культурної спадщини регіону, включаючи в себе дослідження цікавих геологічних утворень, відвідування археологічних розкопок, вивчення флори та фауни, що населяють цю місцевість.

Об'єкт екскурсії №3. Гідрологічний заказник "В'язівський", Полтавська область.

Вивчення річки Сула в гідрологічному заказнику надасть учням можливість дослідити геоморфологічні процеси та гідрологічні особливості водного об'єкта. Під час екскурсії вони дізнаються про важливість річкових систем, їх роль у формуванні ландшафтів та підтриманні екологічного балансу. Учні зможуть проводити вимірювання швидкості течії, температури води, рівня забруднення та вмісту кисню, що допоможе їм зрозуміти екологічні проблеми та способи їх вирішення[22].

Важливо враховувати всі місцеві правила та вимоги збереження природи, які можуть бути пов'язані з відвідуванням таких унікальних місць.

Забезпечення безпеки є надзвичайно важливою під час екскурсії та вимагає комплексного підходу. Організаторам слід ретельно планувати маршрут, проводити інструктаж перед виїздом, розділяти учасників на групи та призначати відповідальних керівників. Також важливо мати навички першої допомоги та перевіряти екіпірування. Забезпечення зв'язку та постійний нагляд за учасниками, а також планування екстрених заходів у разі потреби - це ключові елементи забезпечення безпеки. Після екскурсії слід провести аналіз, щоб виправити помилки та покращити процес з метою майбутніх подібних заходів.

Важливо також враховувати оцінку ризиків перед екскурсією, уникати небезпечних місць та дій, якщо можливо. Організаторам слід також підготувати запасний план дій у випадку непередбачених обставин, таких як загублення, травми або небезпечні погодні умови.

Таким чином, розробка екскурсії Лубенським районом з урахуванням освітньої цінності, практичної значущості, доступності, різноманітності та екологічної спрямованості об'єктів забезпечить ефективне формування географічних компетентностей учнів. Це не лише підвищить їхню мотивацію до вивчення географії, але й сприятиме розвитку критичного мислення, екологічної свідомості та здатності до самостійного навчання.

3.2. Дослідження впливу шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів

Географія, як предмет, важливий для розвитку громадянської свідомості та розуміння світу. Одним із способів підвищення ефективності вивчення географії є шкільний туризм. Дане дослідження ставить за мету визначити вплив участі у шкільних туристичних заходах на формування географічної компетентності учнів.

Для проведення дослідження була розроблена анкета, яка включала ряд запитань, спрямованих на оцінку впливу участі у шкільних туристичних заходах на формування географічної компетентності учнів. Анкета була створена з метою зібрати об'єктивну інформацію про думки та враження учасників шкільних турів та тих, хто не брав у них участі.

Учасниками анкети стали учні 9 класу Вишняківської ЗЗСО, Лубенського району, Полтавської області. Їм пропонувалося відповісти на запитання, пов'язані з їхньою участю у шкільних турах, відношенням до географії, рівнем зацікавленості та розумінням географічних понять. Запитання були створені таким чином, щоб оцінити як кількісні, так і якісні аспекти впливу шкільного туризму на географічну компетентність учнів.

Після розробки анкети, вона була роздана учням серед них були ті, хто брав участь у шкільних екскурсіях, і ті, хто не брав. Після збору відповідей було проведено аналіз даних для виявлення різниці у географічній компетентності між цими двома групами.

Аналізуючи таблицю з відповідями (Додаток В) 11 учнів щодо впливу шкільного туризму на їхню географічну компетентність, можна відзначити кілька ключових висновків та тенденцій.

По-перше, важливо зазначити, що більшість учнів (9 з 11) відзначили позитивний вплив шкільного туризму. Вони зазначили збільшений інтерес до географії та покращення розуміння географічних понять після участі у туристичних поїздках. Ці результати свідчать про важливість практичного досвіду та навчання в реальних географічних середовищах для ефективного формування географічної компетентності.

Деякі учні (наприклад, учні 1, 5, 6 та 8) зазначили конкретні аспекти географії, які вони сприйняли краще після туристичних поїздок, такі як геологічні процеси, географія культури, фізична географія та географія клімату. Це підкреслює важливість різноманітного досвіду та експозиції до різних аспектів географії для глибокого розуміння предмету.

Проте деякі учні (наприклад, учень 3) не мали можливості брати участь у туристичних поїздках і, відповідно, не зазнали позитивного впливу шкільного туризму. Це може вказувати на потребу у більш рівному доступі до таких можливостей для всіх учнів, а також на важливість альтернативних методів навчання та екскурсій для тих, хто не може приймати участь у туристичних поїздках.

Крім учнів, у анкетуванні брали участь і вчителі. Відповіді вчителів надали цінну інформацію про їхні спостереження та оцінки впливу шкільного туризму на географічну компетентність учнів (Додаток Г). Анкета для вчителів включала запитання про використання програм шкільного туризму, оцінку їх ефективності, сприйняття впливу на розуміння географічних понять учнями, збагачення аспектів географії, включені місця/об'єкти в програму туризму, а також переваги та недоліки таких програм.

З шести опитаних вчителів п'ять використовують програму шкільного туризму. Це свідчить про те, що більшість освітніх установ визнають важливість практичної складової в навчанні географії.

Два вчителі вважають програму шкільного туризму "дуже ефективною", а три - "ефективною". Це вказує на загальне позитивне ставлення до шкільного туризму як ефективного методу навчання.

Усі вчителі, які використовують шкільний туризм, оцінили його вплив на розуміння географічних понять як позитивний або дуже позитивний. Це показує, що учні краще засвоюють матеріал, коли мають можливість бачити та взаємодіяти з об'єктами в реальному світі.

Також, вчителі підкреслюють, що шкільний туризм збагачує аспекти географії, зокрема через вивчення геологічних формацій, культурних пам'яток, геологічних структур та історичних місць. Це вказує на різноманітність об'єктів, які можуть бути включені в навчальну програму, і на багатогранність впливу шкільного туризму на учнів.

Включені місця/об'єкти варіюються від геологічних музеїв і національних парків до музеїв, пам'ятників і старовинної архітектури.

Вчителі зазначили також такі переваги, як практичний досвід, збільшення інтересу учнів, досвід спілкування з реальними географічними об'єктами, розширення світогляду та відкриття нових можливостей для учнів. Недоліками вважаються обмежений бюджет, складнощі з організацією, високі витрати часу та коштів на організацію поїздок, обмежений доступ до ресурсів та фінансування.

Аналіз таблиці свідчить про те, що шкільний туризм має значний позитивний вплив на формування географічної компетентності учнів. Програма шкільного туризму є ефективною для покращення розуміння географічних понять, збільшення зацікавленості учнів та надання їм практичного досвіду. Проте реалізація програм шкільного туризму може бути ускладнена обмеженим бюджетом та іншими організаційними складнощами. Таким чином, для досягнення максимальної ефективності шкільного туризму необхідно забезпечити належне фінансування та організаційну підтримку.

Також було зроблено порівняльний аналіз (Додаток Д) успішності учнів 10 класу Респондент 1, який бере участь у шкільних екскурсіях та туристичних

заходах, та Респондента 2, який не бере участі у таких заходах. Порівняння здійснювалося за декількома ключовими параметрами: академічні результати, зацікавленість у географії, практичні знання, а також соціальні та комунікативні навички.

Респондент 1 демонструє значно вищі академічні результати порівняно з Респондентом 2. Її оцінки з географії коливаються між 10 і 12 балами за 12-бальною шкалою, тоді як в іншого учня вони становлять лише 7-8 балів. Аналогічна ситуація спостерігається і з іншими предметами: середній бал першого учня становить 10.5, а в другого учня – 7.5. Це свідчить про загальну академічну перевагу Респондента 1. Її вищі результати можуть бути зумовлені активною участю в туристичних заходах, які сприяють кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу завдяки практичному досвіду.

Зацікавленість у географії

Респондент 1 проявляє високу зацікавленість у географії. Вона активно бере участь у класних обговореннях та додаткових завданнях, часто читає додаткову літературу та досліджує географічні теми поза шкільною програмою. Це контрастує із середнім рівнем зацікавленості Респондента 2, який виконує лише обов'язкові завдання і не проявляє ініціативи до додаткового вивчення предмета. Висока зацікавленість першого учня, ймовірно, пов'язана з її участю в туристичних заходах, які роблять предмет більш привабливим і захоплюючим.

Практичні знання з географії

Респондент 1 має високий рівень практичних знань з географії. Вона вміє застосовувати теоретичні знання на практиці, наприклад, орієнтуватися на місцевості, розпізнавати геологічні утворення та аналізувати природні явища. У Респондента 2, навпаки, практичні знання обмежені, він має здебільшого теоретичні знання і відчуває труднощі із застосуванням їх у практичних ситуаціях. Високий рівень практичних знань в першого учня може бути наслідком її активної участі в туристичних заходах, де вона отримує можливість безпосередньо взаємодіяти з об'єктами вивчення.

Соціальні та комунікативні навички

Респондент 1 має високий рівень соціальних та комунікативних навичок. Вона легко знаходить спільну мову з однокласниками, активно бере участь у командних завданнях та проєктах. В другого учня соціальні навички середні: він менш активний у командних роботах і рідше ініціює спілкування з однокласниками. Поліпшені соціальні та комунікативні навички першого респондента можуть бути результатом її участі у туристичних заходах, які вимагають співпраці та взаємодії з іншими учасниками.

Порівняльний аналіз таблиці свідчить про позитивний вплив участі в туристичних заходах на загальну успішність учнів. Респондент 1, яка активно бере участь у туристичних заходах, має вищі академічні результати, більшу зацікавленість у географії, кращі практичні знання та більш розвинені соціальні та комунікативні навички порівняно з Респондентом 2, який не бере участі у таких заходах.

Цей аналіз підтверджує ефективність шкільного туризму як інструменту для покращення навчальних та соціальних навичок учнів.

ВИСНОВКИ

У даній роботі було проведено дослідження впливу шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів на прикладі Лубенського району Полтавської області. Дослідження показало, що шкільний туризм відіграє значну роль у розвитку географічної освіти та формуванні комплексу знань, навичок і вмінь учнів у цій сфері.

Аналізуючи природні, культурно-історичні та інфраструктурні ресурси Лубенського району, було виявлено, що цей регіон має великий потенціал для розвитку шкільного туризму. Наявність природних ландшафтів, історичних пам'яток створює сприятливі умови для організації цікавих та пізнавальних екскурсій для школярів.

В процесі дослідження було встановлено, що участь у шкільних туристичних програмах сприяє не лише збільшенню мотивації до вивчення географії, але й розвитку ключових компетентностей, таких як навички навігації, критичного мислення, співпраці та лідерства. Шкільний туризм допомагає учням отримати живий досвід, що доповнює теоретичні знання, і сприяє формуванню глибокого розуміння географічних процесів і явищ.

В процесі анкетування вчителів географії було виявлено деякі цікаві відомості, які доповнили розуміння ситуації та перспективи розвитку шкільного туризму в Лубенському районі.

Вчителі відзначили важливість шкільного туризму як додаткового засобу навчання географії. Багато з них підкреслили, що екскурсії та польові виїзди допомагають учням краще зрозуміти вивчені матеріали та збагатити їх досвідом. Крім того, було відзначено, що шкільний туризм сприяє підвищенню мотивації учнів до вивчення географії та розширенню їхнього кругозору.

Також було виявлено, що участь у шкільному туризмі сприяє розвитку в учнів таких якостей, як самостійність, відповідальність та адаптаційні здібності. Вони навчаються пристосовуватися до нових середовищ, вирішувати проблеми, зустрічати нові виклики та спілкуватися з різноманітними людьми.

Шкільний туризм також сприяє збільшенню міжпредметних зв'язків, оскільки учні мають можливість спостерігати географічні явища та процеси у реальному житті, що сприяє глибшому розумінню матеріалу та його застосуванню у різних контекстах.

Загалом, отримані результати дослідження можуть бути використані для подальшого вдосконалення навчальних програм та методів навчання географії. Вони надають підтвердження того, що шкільний туризм може бути ефективним інструментом для формування географічної компетентності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про туризм» від 05.09.95 р. // Відомості Верховної Ради. – 1995. – №31. (зі змінами, внесеними законом №2608-VI (2608-1) від 19. 10. 2010 р.). – С. 254.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» // Відомості Верховної Ради України, 2004. – №13. – С. 150-180.
3. Закон України «Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України »: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 928.
4. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: Київський університет, 2001. – 395 с.
5. Вішнікіна Л.П. Зміст предметних географічних компетенцій учнів / Л.П. Вішнікіна // Імідж сучасного педагога. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – №10. – С. 24-27. (0,7 др. арк).
6. Гриценко С.В., Лисенко Т.М. Туристична діяльність в школі: теорія і практика. Харків: Основа, 2012. 220 с.
7. Дмитрук О.Ю. Екотуризм: навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2009. – 358 с.
8. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф.Кифяк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2013. – 312 с.
9. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник. – К.: Знання, 2017. – 334 с.
10. Коваленко А.А., Петренко М.В. Методика викладання географії: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 304 с.
11. Кузик С.П. Географія туризму: навчальний посібник / С.П. Кузик. – К.: Знання, 2018. – 271 с.
12. Марченко О.В., Коваленко І.Г. Географічна освіта в школі: теорія і методика. Київ: Генеза, 2010. 256 с.

13. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – К.: Центр навчальної літератури, 2014. – 272 с.
14. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / Є.В. Панкова. – К.: Альтерпрес, 2018. – 352 с.
15. Петринка Л.В. Географія туризму / Л.В. Петринка. – Частина 1. – Х.: Вид. група «Основа», 2017. – 95 с.
16. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України / В.П. Руденко. – Львів, 2016.
17. Сажнева Н.М. Рекреаційна географія: навч. посіб. / Н.М. Сажнева. – Мелітополь: Люкс, 2008. – 329 с.
18. Сажнева Н.М. Рекреаційна географія та туризм (словник-довідник сучасних термінологічних понять): навч. посіб. / Н.М. Сажнева, І.А. Арсененко – Мелітополь: Люкс, 2017. – 254 с.
19. Чубенко Р.В. Територіальні особливості розвитку туристичної індустрії в Полтавській області / Р.В. Чубенко. – Харків, 2011. – 110 с.
20. Шкільний туризм. Курс лекцій / Уклад. О.В. Браславська. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. – 132 с.
21. Туристичні організації та екскурсоводи–URL: <http://poltava-tour.gov.ua/page/turistichni-organizaciyi-ta-ekskursovodi>. (дата звернення: 03.06.2024)
22. Туристично-рекреаційні об'єкти районів, міст області–URL: <http://poltava-tour.gov.ua/page/turistichno-rekreaciyni-objekti-rayoniv-mist-oblasti>. (дата звернення: 03.03.2024)
23. Полтавська обласна організація краєзнавців України– URL: http://nsku.org.ua/?page_id=7268. (дата звернення: 22.02.2024)
24. Відділ краєзнавства Полтавської обласної наукової бібліотеки URL: https://www.library.pl.ua/library/struktura/viddil_kraeznavchoi_literaturi_ta_bibliografii/. (дата звернення: 12.04.2024)

25.Шкільний туризм / Колотуха О.В. // Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). — Електронний ресурс. —URL: <https://geohub.org.ua/node/3141> (дата звернення: 03.06.2024)

26.Головний елеваторний сайт країни
URL:<https://elevatorist.com/kompanii/297-eridon> (дата звернення: 17.05.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток є власною розробкою автора кваліфікаційної роботи Мисак А.Я.

На тему: Вплив шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів (на прикладі Лубенського району Полтавської області)

Аналіз шкільного туризму у школах Лубенського району

№	Назва школи	Рівень розвитку шкільного туризму	Заходи та активності	Проблеми та обмеження
1	Гімназія "Просвіт" Лубенської міської ради	Високий	Регулярні екскурсії, туристично-краєзнавчі гуртки, польові дослідження, конкурси, змагання	Немає
2	Пирятинський ліцей Пирятинської міської ради	Високий	Екскурсії, походи, туристичні гуртки, співпраця з громадськими організаціями, військово-патріотичний гурток „Джура“	Немає
3	Вишняківська загальноосвітня школа	Низький	Використання віртуальних ресурсів	Відсутність фінансування, екскурсій, зниження мотивації учнів
4	Лубенська загальноосвітня школа №1	Середній	Епізодичні екскурсії, локальні походи	Недостатнє фінансування, обмежена кількість заходів
5	Ялосовецька загальноосвітня школа	Середній	Локальні екскурсії, участь у місцевих туристичних змаганнях	Недостатня підтримка з боку місцевої влади
6	Хорольська загальноосвітня школа №3	Середній	Локальні екскурсії, шкільні туристичні заходи	Недостатнє фінансування, обмежені ресурси
7	Новооріхівська гімназія	Високий	Регулярні екскурсії, туристичні гуртки, конкурси, змагання	Немає
8	Хорольська гімназія №2	Високий	Регулярні екскурсії, польові дослідження, туристичні гуртки	Немає
9	Ліцей "Лубенський"	Середній	Локальні екскурсії, участь у місцевих змаганнях	Недостатнє фінансування, обмежені ресурси
10	Лубенська спеціалізована школа №3	Середній	Епізодичні екскурсії, локальні походи	Недостатня підтримка з боку місцевої влади

11	Лубенська загальноосвітня школа №4	Низький	Використання віртуальних ресурсів	Відсутність фінансування, екскурсій, зниження мотивації учнів
12	Лубенська загальноосвітня школа №5	Низький	Локальні екскурсії, шкільні заходи	Відсутність фінансування, обмежені можливості

Додаток Б

Додаток є власною розробкою автора кваліфікаційної роботи Мисак А.Я.

На тему: Вплив шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів (на прикладі Лубенського району Полтавської області)

Маршрут екскурсії

"Відкриття Дивовижностей: Експедиція Лубенськими Ландшафтами"

The screenshot displays a Google Maps interface with a travel route. On the left, a list of points of interest is shown:

- Автовокзал, проспект Володимирський
- Мацьківці, Полтавська область
- Гідрологічний заказник "В'язівський", П
- Масальський острів, Полтавська облас
- Автовокзал, проспект Володимирський

Below the list, there are options to "Додати пункт призначення" (Add destination point) and "Параметри" (Parameters). There are also buttons for "Надіслати маршрути на телефон" (Send routes to phone) and "Копіювати посилання" (Copy link).

The main map shows a blue route starting from the bus station in Poltava, passing through Masalsky Island, the hydrological reserve "Viazivskyi", and ending at Maćkivci. A callout box indicates a travel time of "2 год 20 хв" and a distance of "131 км".

At the bottom left, there is a summary box with a bus icon, the phone number "по 01713193", and the travel time "2 год 20 хв" and distance "131 км". A "Деталі" (Details) link is also present.

Додаток В

Додаток є власною розробкою автора кваліфікаційної роботи Мисак А.Я.

На тему: Вплив шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів (на прикладі Лубенського району Полтавської області)

Анкетування учнів 9 класу Вишняківської ЗЗСО на тему "Вплив шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів."

Учень	Участь у туристичних поїздках	Збільшення інтересу до географії	Покращення розуміння географічних понять	Аспекти географії, сприйняті краще	Відвідані місця	Загальна оцінка впливу шкільного туризму
1	Так	Так, значно	Так, значно	Геологічні процеси, клімат	Гори, річки	Дуже позитивно
2	Так	Так, трохи	Так, трохи	Топографія, населення	Міста, озера	Позитивно
3	Ні	-	-	-	-	Негативно
4	Так	Так, трохи	Так, трохи	Географія туризму, океанографія	Пляжі, парки	Нейтрально
5	Так	Так, значно	Так, значно	Географія культури, місцевості	Музеї, історичні пам'ятки	Дуже позитивно
6	Так	Так, значно	Так, значно	Фізична географія, біорізноманіття	Національні парки, гори	Дуже позитивно
7	Так	Так, трохи	Так, трохи	Географія населення, історія	Міста, археологічні пам'ятки	Позитивно
8	Так	Так, значно	Так, значно	Географія клімату, флора і фауна	Гірські масиви, озера	Дуже позитивно
9	Так	Так, трохи	Так, трохи	Географія торгівлі, транспорту	Міста, річки	Позитивно
10	Так	Так, трохи	Так, трохи	Географія політики, економіки	Столиця, промислові міста	Позитивно

11	Так	Так, значно	Так, значно	Географія екології, охорони природи	Національ ні парки, заповідник и	Дуже позитивно
----	-----	----------------	-------------	--	---	-------------------

Додаток Г

Додаток є власною розробкою автора кваліфікаційної роботи Мисак А.Я.

На тему: Вплив шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів (на прикладі Лубенського району Полтавської області)

Анкетування вчителів географії на тему

"Вплив шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів."

№	Використання програми шкільного туризму	Оцінка ефективності програми	Сприйняття впливу на розуміння географічних понять	Збагачення аспектів географії	Включені місця/об'єкти в програму туризму	Переваги та недоліки програм шкільного туризму
1	Так	Дуже ефективна	Дуже позитивне	Геологічні формації	Геологічні музеї, національні парки	Переваги: практичний досвід; Недоліки: обмежений бюджет, складнощі з організацією.
2	Так	Дуже ефективна	Позитивне	Культурні пам'ятки	Музеї, пам'ятники, екологічні парки	Переваги: збільшений інтерес учнів; Недоліки: високі витрати часу та коштів на організацію.
3	Так	Ефективна	Позитивне	Геологічні структури	Гори, водоспади, музеї	Переваги: досвід спілкування з реальними географічними об'єктами; Недоліки: обмежений доступ до

						ресурсів та фінансів.
4	Так	Ефективна	Позитивне	Культурні та історичні місця	Музеї, старовинні міста, пам'ятники	Переваги: розширення світогляду учнів; Недоліки: складнощі з організацією поїздок.
5	Ні	-	-	-	-	-
6	Так	Ефективна	Позитивне	Геологічні утворення	Національні парки, геологічні музеї	Переваги: відкриття нових можливостей для учнів; Недоліки: обмеженість фінансування та ресурсів.

Додаток Д

Додаток є власною розробкою автора кваліфікаційної роботи Мисак А.Я.

На тему: Вплив шкільного туризму на формування географічної компетентності учнів (на прикладі Лубенського району Полтавської області)

Аналіз успішності двох учнів

Параметр	Респондент 1 (бере участь у туристичних заходах)	Респондент 2 (не бере участь у туристичних заходах)
Оцінки з географії	10-12 балів	7-8 балів
Успішність у інших предметах	Переважно 9-11 балів	Переважно 6-8 балів
Середній бал	10.5	7.5
Зацікавленість у географії	Висока зацікавленість, активна участь у класних обговореннях та додаткових завданнях	Середній рівень зацікавленості, виконує лише обов'язкові завдання
Додаткова література та дослідження	Часто читає додаткову літературу, досліджує географічні теми поза шкільною програмою	Не проявляє ініціативи до додаткового вивчення предмета
Практичні знання з географії	Високий рівень, застосовує теоретичні знання на практиці (орієнтація на місцевості, розпізнавання геологічних утворень, аналіз природних явищ)	Обмежені практичні знання, в основному теоретичні, труднощі із застосуванням знань у практичних ситуаціях
Соціальні та комунікативні навички	Високий рівень, легко знаходить спільну мову з однокласниками, активна участь у командних завданнях та проектах	Середній рівень, менш активний у командних роботах, рідше ініціює спілкування з однокласниками